

Yıl: 4, Sayı: 12, Ağustos 2017, s. 354-372

Süleyman DOST¹

SURİYE'DEKİ SİLAHLI ÇATIŞMALARA DİĞER DEVLETLERİN DESTEK VE MÜDAHALELERİ İLE ULUSLARARASI HUKUKİ SONUÇLARI²

Suriye, stratejik konumu ve sahip olduğu doğal zenginlikler sebebiyle, yüzyıllar boyunca silahlı ve/veya siyasi çatışmaların merkezi olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu çatışmalar siyasi, coğrafi, ekonomik, kültürel ve hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçların bir kısmı devletler açısından ulusal nitelikte olurken, bir kısmı ise uluslararası nitelikte gerçekleşmektedir. Aslında günümüzde herhangi bir gelişme, sadece ulusal boyutta kalmamakta, ulaşım ve iletişim araçları sayesinde uluslararası boyuta rahatlıkla taşınabilmektedir. Bu kapsamda mesela bir ülkede meydana gelen terör eyleminin sadece o devleti ve ülkeyi ilgilendirdiğini söylemek mümkün değildir.

Bu bağlamda Suriye'de yaşanan silahlı çatışmalar karşısında çok sayıda devlet farklı düşüncelerle farklı tavırlar sergilemişler ve bu bölgede yaşanan çatışmaların doğrudan veya dolaylı olarak tarafı olmuşlardır. Bu nedenle Suriye'de yaşanan *uluslararası olmayan silahlı çatışmalar*, *uluslararası silahlı çatışmalara* dönüşmüştür. Bu arada evrensel nitelikteki uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi bu bölgede yaşanan çatışmalarla ilgili çeşitli kararlar almışlardır. Ancak bu kararların hiçbirisi çatışmaları sona erdirmediği gibi, sorunların daha da derinleşmesine sebep olmuş ve olmaktadır. Bu nedenle devletlerin Suriye'de yaşanan silahlı çatışmalara olan doğrudan veya dolaylı destek ve müdahaleleri ve hukuki sonuçlarının uluslararası hukuk açısından ele alınması gerekmektedir.

Bu çalışmada Suriye'de yaşanan silahlı çatışmalara diğer devletlerin yaptıkları destek ve müdahaleleri ile ortaya çıkan hukuki sonuçlar uluslararası hukuk

¹ Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Öğretim Üyesi, suleyman.dost@hotmail.com

² Bu çalışma, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından 18-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında Alanya'da düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

açısından ele alınacaktır. Bu bağlamda bu bölgeden gelen terör tehdit ve unsurlarına karşı müdahale eden Türkiye açısından değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası, Suriye, müdahale, hukuki, sonuç

SUPPORTS AND INTERVENTIONS OF OTHER STATES TO ARMED CONFLICTS IN THE SYRIA AND INTERNATIONAL LEGAL RESULTS

Abstract

Because of the having strategic location and natural wealth, the Syria has been and remains the center of armed and / or political conflicts for centuries. These conflicts have political, geographical, economic, cultural and legal consequences. Some of these results are international, while others are international for states. In fact, any development today is not only limited to the national dimension, but can be easily carried to the international dimension through transportation and communication means. In this context, it is not possible to say that the act of terror in a country is concerned only with that state and country.

In this context, in the face of national armed conflicts in the Syria, many states have different attitudes and they have been directly or indirectly involved in the conflicts. For this reason, the national armed conflicts in the Syria are transformed into international armed conflicts. Meanwhile, the United Nations and Security Council, the universal international organization, have made various decisions about the conflicts that have taken place in this region. However, none of these decisions has caused to end the conflicts, as well as causing the problems to deepen further. For this reason, the direct or indirect supports and intervention of the states in the Middle East and the legal consequences of the armed conflict should be handled in terms of international law.

In this article, the supports and interventions of the other states to armed conflict in the Syria and the legal consequences will be examined in the context of the perspective of international law. In this context, an evaluation will be made about Turkey's intervention against to the terrorist threats and elements coming from this region.

Key Words: International, Syria, intervention, legal, result

I-Genel Olarak Suriye'deki İç Karışıklıklar ve Diğer Devletlerin Müdahalesi

2010 yılında Tunus, Mısır ve Libya'da patlak veren ve Arap Baharı olarak adlandırılan iç karışıklıklar, 26 Ocak 2011'de Suriye'de de başlamıştır. Daha sonra 15 Mart 2011'de protesto için toplanan halkın üzerine ateş açılmasıyla başlayan süreç hızla ülke geneline yayılmıştır. Bu olaylar sonucunda bugüne kadar yaklaşık *bir milyon* kişi ölmüş, *8 milyon* kişi ise ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu arada Suriye devletinin otoritesini kaybettiği bölgelerde aralarında DAESH'in de bulunduğu PYD ve YPG gibi yerel örgüt veya otoriteler kurulmuştur. Bu örgütler, görünüşte yerel halkın haklarını temsil etmek için kurulduğu iddia edilse de genellikle terör örgütü olarak faaliyet göstermektedirler. Terör örgütü PKK ile olan ilişkileri, bu örgütlerin terör örgütü veya destekçileri olduğunu açıkça göstermektedir.

Bütün bu olaylar devam ederken çok sayıda devlet, ya Suriye resmi rejimini veya otorite boşluğundan doğan bölgesel örgüt veya otoritelere destek için ya da terörle mücadele adı altında askeri operasyon veya müdahalelerde bulunmuştur. ABD, İngiltere ve Fransa meşru müdafaa gerekçesiyle DAES’le mücadele amacıyla, Rusya ve İran, Esed rejimine (hükümete) destek olmak amacıyla ve Türkiye ise hem kuzey Suriye bölgesinde oluşan ve PKK’ya destek veren PYD ve YPG terör örgütleri ve DAES’le mücadele amacıyla askeri operasyonlar düzenlemektedir. Burada özellikle ABD’nin Suriye’deki varlığı, meşru müdafaa kapsamında DAES’le mücadele olduğu ileri sürülse de, uluslararası hukuk kural ve ilkeleri bağlamında tartışma konusu olmuştur.

Rusya, Suriye’ye 2015 Ekim ayında müdahale etmiş, İran ise bu operasyonlara destek vermeye devam etmektedir. Rusya’nın askeri müdahalesinin amacının Esed güçlerine hava desteği sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Verilen hava desteğiyle Esed’in ordusunu muhalif güçler karşısında askeri olarak kuvvetlendirerek, ilerlemelerini sağlamak, daha sonra kazanılan askeri ilerlemelerin müzakere masasında Esed güçlerine daha fazla etki ve güç sağlaması umulmaktadır. Görünüştaki sebep bu olmakla birlikte Rusya’nın asıl endişe ve amacının, Suriye’nin dağılıp ortaya bir güç boşluğu çıkmasından ve bu güç boşluğunu da kendi çıkarlarına muhalif güçler tarafından doldurulması olduğu ileri sürülmektedir. Bilindiği gibi Rusya ve Suriye’nin Sovyetler Birliği döneminden beri devam eden yakın ilişkileri bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminden sonra da Suriye, Rusya’nın Ortadoğu’daki az sayıdaki müttefikinden biri olarak kalmıştır.

İşbu çalışmada Suriye’de hükümete veya yerel örgüt veya oluşumlara destek veya onlarla mücadele adı altında, askeri operasyon ve müdahalede bulunan devletlerin durumunu egemenlik hakkı, kuvvet kullanma yasağı, insani müdahale, koruma sorumluluğu, teröre destek ve meşru müdafaa açılarından değerlendirilecektir.

II-Egemenlik Hakkı Açısından Değerlendirme

Türkçede hâkimiyet kavramının karşılığı olarak kullanılan *egemenlik*, en üstün güç ve devletin ülke toprakları üzerinde siyasi yönetim yetkisini kullanma hakkı anlamı taşımaktadır. Bu kavram, devletlerin hem iç işlerinde hem de uluslararası ilişkilerde kendi iradeleri ile kabul ettiği kısıtlamalardan başkasını kabul etmeksizin, hareket etmek mutlak iradesine işaret etmektedir. Bağımsızlıktan farklı olduğu kabul edilen egemenlik, devletin siyasi unsuru ve kamu gücü ile ilgilidir. Bu yönüyle egemenlik, bir tüzel kişilik olarak devletin sınırsız ve koşulsuz bir bağımsızlığa sahip olması, diğer devletlerle hukuken eşit statüde bulunması, ulusal sınırlar içerisinde kendisine rakip olabilecek başka bir gücün bulunmaması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle egemenlik, üstün hukuki otoriteye boyun eğmeyi talep etmeye dair, karşı konulamaz bir hakkı ifade eder. Bu yönüyle egemenlik ya da hâkimiyet, bir toprak parçası ya da mekân üzerindeki kural koyma gücüdür. Bu güç, yasallaşmış üst iradeyi ifade etmektedir. Egemenlik aynı zamanda bir devletin ülkesi ve uyrukları üzerindeki yetkilerinin tümünü ifade eder. Egemen olmayan devlet olmaz. Bu kapsamda devlet, hâkimiyeti altındaki yer, kişi ve şeyler üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir. Bu tasarruf gücünü, içte Anayasa ve kanunlar, dışta ise uluslararası hukuk kuralları sınırlandırmaktadır.³

³ ÖZMAN, Aydoğan, Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller, *AÜHFD*, Cilt: 21, Sayı: 1, 1964, s.53-120.; TURHAN, Mehmet, “Değişen Egemenlik Anlayışının hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt:20, 2003, s.215-248.

Hukuki içerik anlamında ise egemenlik kavramı yerine *yetki* kavramı tercih edilmektedir. Çünkü yetki, kayıtsız şartsız bir iktidar yerine hukuk tarafından tanımlanmış, sınırları belirlenmiş alanda hareket etme ya da etmeme özelliği taşımaktadır. Egemenliğin bu tanımı günümüzdeki uluslararası hukukun üstünlüğünü öne süren görüş ile de tutarlıdır.⁴

Klasik egemenlik anlayışının değişmesine iki önemli gelişme sebep olmuştur: İlki küreselleşme diğeri de uluslararası hukukta (özellikle insan hakları hukuku alanında) yaşanan gelişmeler. Özellikle ulaşım ve iletişim alanındaki yenilikler sayesinde dünyada büyük bir *küreselleşme* süreci yaşanmaktadır. İnsanlar, sermayeler, mallar ve hizmetler kolayca dünyanın bir yerinden başka bir yere taşınabilmektedir. Bu süreç, doğal olarak devletlerin klasik egemenlik haklarını da etkilemektedir. Şehirler giderek *kozmopolit* olmakta ve ülkeler birbirleriyle *entegre* hale gelmektedir. Böylesi büyük bir *entegrasyon* ilk bakışta hoş karşılanacak bir gelişme gibi görünse de, bunun aynı zamanda *karanlık bir yüzü* de var. Bağımsız siyasi birimler, ülkeler birbirine bağlı hale geldikçe, her şeyden önce kendi varlıklarını meşru kılan, sorunları çözmeye kapasitelerini yavaş yavaş kaybetme süreci yaşamaktadır. Diğer bir deyişle küreselleşme, klasik uluslararası hukuk sisteminin tartışmasız temel direği olan *ulusal egemenliği* baskı altına almaktadır.⁵ Küreselleşmenin baskısıyla şekillenen uluslararası hukuk, uluslararası ilişkileri düzenleyen bir takım hukuksal kurallar toplamı olmaktan öteye geçerek uluslararası hukuk alanındaki her türlü farklı aktör için normatif bir çerçeve sağlayan *ulusaşırı karmaşık belgeler ağına* dönüşmüştür. Değişen bu niteliği ile uluslararası hukuk, sadece uluslararası uyumsuzlukları çözmeye yarayan bir araç olmaktan çıkarak, küresel güçlü bir araca dönüşmüştür.⁶ Küreselleşmenin bu baskısına karşı özellikle devletler, geleneksel egemenliklerini korumak için *yumuşak bir direnç* gösterse de egemenlik kavramının içeriği giderek değişmektedir.

Klasik egemenlik anlayışının değişmesine sebep olan ikinci önemli gelişme ise *uluslararası hukukta ve özellikle insan hakları alanındaki gelişmelerdir*. Bu etkileme sadece niceliğini değil uluslararası hukukun nitelik ve içeriğini de değiştirmiştir. Artık uluslararası hukukta, sadece devlet düzeyindeki ilişkileri değil, aynı zamanda kamusal olmayan aktörlerin de uyumunu içeren ilişkileri kapsayan yeni ve farklı kurallar ortaya çıkmıştır. Mesela 1984 tarihli BM

⁴ AKDOĞAN, Muzaffer “Avrupa Birliği ve Birlik Üyesi Devletler Arasında Egemenlik İlişkisi”, *UHP Dergisi*, Cilt 6, Sayı:24, 2010, s.56-59.

⁵ VALENTINI, Laura / TORESSI, Tiziana, “Introduction – International law and global justice: a happy marriage”, *Review of International Studies*, Vol:37, Issue:5, December-2011, (s.2035-2041).; GÖZEN, Ramazan, “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Adalet”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl:4, Sayı:15, Kış-2008, s.221 vd.; Ulusal egemenlik kavramının içeriğinin ne olduğu sorusuna değişik şekillerde cevap verilebilir. Ancak genel olarak mevcut amaçlar için devletler tarafından kullanılan güçler ve haklar kümesi olarak anlamak mümkündür. Bu kapsamda kendi vatandaşlarını yönetme hakkı, kendi sınırları içindeki kaynakları kullanma yetkisi, diğer devletler tarafından müdahale edilmeme hakkı gibi hak ve yetkiler egemenlik kapsamına dâhildir. Bir devlet, bu tür yetkileri kullanabildiği takdirde gerçekten egemen sayılır. Bu yönüyle devlet egemen olmak zorundadır. Bakınız: VALENTINI / TORESSI, s.2035-2041. Egemenlik konusunda ayrıca bakınız: AKDOĞAN, s.55-76.; Bir başka açıdan egemenlik iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç egemenlik devletin kendi ülkesindeki bireyler ve şeyler üzerindeki egemenliği ifade ederken, dış egemenlik ise devletin başka bir devletlerle aynı statüde olmasını ifade eder. Bakınız: ÖGÜT, Selman, “Egemen Eşitlik Prensibine Modern Uluslararası Hukuk Açısından Bir İstisna Hali Olarak Yaklaşma”, *MÜHF-HAD*, C. 19, S. 3, s.148 vd.

⁶ STERIO, Milena, “The Evolution of International Law”, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol:31, Issue:2, 2008, s.213-256.; Ayrıca bakınız: GARCIA, Frank J., “Globalization and the Theory of International Law”, June-2005, Boston College Law school Legal Studies Paper Series 75: <http://ssrn.com/abstract=742726> (Erişim tarihi:15.04.2016), s.1 vd.

İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme⁷, taraf devletlere ülkesindeki kendi vatandaşlarına işkenceyi yasakladığı gibi, uluslararası ilişkilerde *işkence yasağını devlet politikası olarak takip etme yükümlülüğü* de yüklemiştir. Bu durum aslında geleneksel uluslararası hukukun değiştiğini göstermektedir. Çünkü kural olarak devletler *egemenlik hakkının* sonucu olarak kendi ülke sınırları içerisinde istediğini yapabilir, bir devlet *başka bir devletin iç işlerine müdahale* edemez. Ancak insan hakları kuralları, uluslararası hukukun geleneksel kurallarından çarpıcı şekilde farklılık arz etmektedir. Bu kurallar bir devletin kendi ülkesindeki uygulamalarına sınır getirdiği gibi diğer devletler karşısındaki davranışlarının meşru olup olmadığını da belirlemektedir. Bu kapsamda devletlerin kendi ülkesindeki fiil ve tasarrufları, uluslararası yargı alanına girmektedir. Dolayısıyla mesela kişiler, işlediği bazı suçlar sebebiyle uluslararası ceza yargısına tabi olmakta, devletler ise uluslararası sorumluluk bağlamında uluslararası yargı veya hakemlik organlarının karşısında hesap verebilmektedir.

Devletlerin *iç işlerine karışmama ilkesi* ile insani müdahale ve koruma sorumluluğu ilkeleri bazı hallerde birbirleriyle yarışmaktadır. Bir ülkede ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri var ise uluslararası toplumun o devletin ülkesine müdahale veya yaptırım uygulama hakkı gündeme gelmektedir. Böyle bir durumda iç işlerine karışmama ilkesinin mutlak bir şekilde uygulanması insan haklarının ihlali anlamına gelir. Yine aynı şekilde devletlerin münferit menfaatleri ile uluslararası toplumun güvenliği arasındaki dengenin korunması esastır. Ancak bazı hallerde uluslararası güvenlik lehine adımlar atılması kaçınılmaz olabilir.

Suriye olayları somut verisi açısından değerlendirme yapmak gerekirse, Suriye’nin kendi ülkesi üzerinde (kişi, yer ve eşya) teorik olarak tam bir egemenlik yetkisi bulunmaktadır. Suriye, kara, hava ve deniz ülkesi üzerinde egemenlik yetkilerine sahiptir. Bu bağlamda egemen olduğu sınırlar içinde her türlü işlem ve uygulamayı gerçekleştirebilir. Suriye’nin bu yetkilerini ancak iç hukuk kuralları ile taraf olduğu uluslararası hukuk kuralları sınırlandırabilir.

Diğer yandan artık günümüzde teorik olarak var olduğu kabul edilen klasik egemenlik anlayışı geçerliliğini kaybetmiştir. Devletlerin kendi ülkesinde de olsa her şeyi yapabilme yetkisi söz konusu değildir. Devletlerin, hem ekonomik, sosyal ve kültürel anlamdaki küreselleşmenin baskısıyla hem de uluslararası hukuk kurallarıyla ortaya çıkan sınırlamalar sebebiyle klasik egemenlik yetkileri ortadan kalkmıştır. Bu açıdan Suriye’de 2011 yılında yaşanan iç karışıklıkların sadece Suriye’yi ilgilendiren bir durum olarak görülmesi mümkün değildir. Mesela insan hakları kapsamında, yaşama hakkı, işkence yasağı, adil yargılanma ve suç/cezada kanunilik ilkesi açısından uluslararası hukukun diğer süjelerinin Suriye’deki olaylara doğrudan veya dolaylı müdahil olmaları, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde kalmak şartıyla, normal ve meşru karşılanmalıdır. Uluslararası sivil ve hükümetlerarası örgütlere yansıyan somut verilere bakıldığında, devlete isnad edilen insan hakları ihlalleri bu durumun açık göstergesidir.

III-Kuvvet Kullanma Yasağı Açısından Değerlendirme

BMS’nin 2/1.maddesinde yer alan devletlerin birbirlerinin *iç işlerine karışmama ve devletlerin egemen eşitliği ilkeleri* gereği bir devletin başka bir devlet ülkesinde kuvvet kullanması iki

⁷ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 10 Aralık 1984 tarih ve 39/46 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 27(1).maddeye uygun olarak 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

istisna haricinde kural olarak yasaktır. Bu istisnalar da BMŞ'nin 39-42.maddeleri kapsamında *Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanma* (VII. Bölüm) ve ikincisi de 51.madde gereği *meşru müdafaa* hakkı kapsamında kuvvet kullanmadır.⁸ Bu iki istisna dışında insani amaçlı kuvvet kullanımı ile BMŞ amaçları kapsamındaki kuvvet kullanımlarının da istisna oluşturduğu ileri sürülmektedir.⁹ Bu kural ve ilkelerin varlığına rağmen dünya üzerinde bir devlet veya devletler grubu veya bazen uluslararası örgüt, başka bir ülkede kendi tezlerini karşı tarafa kabul ettirebilmek için genellikle kuvvete başvurmaktadır. Kuvvete başvurma hali çoğunlukla meşru müdafaa, insan haklarının korunması, insani müdahale, kendi vatandaşlarını güvenliğini sağlama gibi *görünüşte meşru gerekçelerle* yapılmaktadır. Ancak bu gerekçeler çoğu zaman sağlam hukuki altyapıdan yoksun olmakta, bu nedenle de söz konusu kuvvet kullanma fiili uluslararası hukukta şiddetli tartışmalara yol açmaktadır.¹⁰

Kuvvet kullanma yasağının ilk istisnası BMŞ'nin 39-42.maddeleri kapsamında Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvet kullanımıdır. Güvenlik Konseyi, *barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar* ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır. (m.39) Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir. Bu geçici önlemler tarafların haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir biçimde zedelemeyiz. Bu geçici önlemlerin yerine getirilmemesi halinde Güvenlik Konseyi bunu gereğince dikkate alacaktır. (m.40) Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için *silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler* alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Bileşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir. (m.41) Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin *yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa*, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, *gerekli saydığı her türlü girişimde* bulunabilir. Bu girişimler *gösterileri, ablukayı* ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak *başka operasyonları* içerebilir. (m.42) Görüldüğü gibi GK, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu tespit ederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için önce tavsiyede bulunur. Bu arada gerekiyorsa geçici tedbirler alabilir. Güvenlik Konseyi tarafından daha sonra aşamalı olarak öncelikle silahlı kuvvet kullanımı

⁸ RATNER, Steven R., *The Thin Justice of International Law: A Moral Reckoning of the Law of Nations*, Oxford University Press, 2015, s.103 vd.; PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, (Gözden Geçirilmiş 14. Bası), 2015, s.517 vd.; AKSAR, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.102 vd. ve 107 vd.; SUR, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.278.; BMŞ'nin 12.maddesinde, yasak ile ilgili kullanılan kavramın savaş olduğu ve dolayısıyla bu yasağın kavramsal olarak savaş ile sınırlı kaldığı görüşü için bakınız: ACER, Yücel / KAYA, İbrahim, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (5.Baskı), 2014, s.326 vd.; Kuvvet kullanmanın hukuka uygun sayıldığı ve fakat bugün için güncel değerini yitirmiş diğer haller için bakınız: PAZARCI, s.520 vd.

⁹ ACER / KAYA, s.332.

¹⁰ Mesela Libya'ya "responsibility to protect" kapsamında insan haklarını korumak gerekçesiyle 2011 yılında yapılan askeri müdahale rejim değişikliğine sebep olmuş ve yapılan müdahalenin amacını aştığı gerekçesiyle uluslararası hukukta şiddetle eleştirilmiştir. Bakınız: ARSAVA, Füsün, "Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması için Yapılan Askeri Müdahale" TAAD, Yıl:4, Sayı:12, Ocak-2013, s.81-98.

içermeyen önlemler, daha sonra da kuvvet kullanımı da dâhil gerekli görülen her türlü tedbir alınabilecektir.

Somut veri bağlamında Suriye’deki iç karışıklıklar sebebiyle Güvenlik Konseyi tarafından kuvvet kullanımı ihtimal dâhilindedir. Ancak GK’nın bu yönde karar verebilmesi için, bu olaylar sebebiyle uluslararası barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi bulunduğunu tespit etmesi ve GK’nın daimi üyeleri tarafından veto edilmemesi gerekmektedir. Bu kapsamda artık geline nokta Suriye’de yaşanan iç karışıklıkların, uluslararası olmayan silahlı çatışma niteliğinden, uluslararası nitelikte silahlı çatışmaya dönüştüğü ve uluslararası barışı tehdit ettiği veya bozduğu görülmektedir. En azından diğer devletlerin fiili müdahalesi sebebiyle, uluslararası silahlı çatışma yaşandığı aşikâr bir gerçektir. Ancak Rusya ve Çin’in veto resti yüzünden GK’da kuvvet kullanımı kararı alınamamaktadır. Bu bakımdan GK kararı olmadan Suriye’ye yapılan bütün müdahalelerin meşruluğu, meşru müdafaa veya diğer meşru gerekçeler bakımından değerlendirilmelidir.

Kuvvet kullanma yasağının *ikinci istisnası* ise BMŞ’nin 51.maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımıdır. 51.madde, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkını kullanabileceğini düzenlemiştir. Bu kapsamda *saldırıya uğrayan* üye devlet, meşru müdafaa hakkını, bireysel veya ortak şekilde kullanabilecektir. Görüldüğü gibi üye devlet *uluslararası hukukta kabul gören tanıma uygun silahlı bir saldırıya* maruz kalması halinde meşru müdafaa kapsamında (saldırgan tarafa karşı) kuvvet kullanma yetkisine sahip olacaktır.

Somut veri ışığında Suriye’ye müdahale eden ABD, İngiltere ve Fransa, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Suriye’nin silahlı saldırısına maruz kalmamıştır. İç karışıklıklar, ülke içindeki muhalif grup veya gruplarla yaşanan görüş ayrılıkları yüzünden yaşanmıştır. Olaylar, ilk başta uluslararası nitelikte olmayan silahlı bir çatışma niteliğindedir. Ancak muhalif gruplara diğer devletlerin destek veya müdahaleleri sebebiyle iç çatışma, uluslararası silahlı çatışmaya dönüşmüş durumdadır. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Diğer devletler Suriye’de yaşanan iç çatışmaya hiç müdahil olmasaydı, bu çatışma bir iç hukuk sorunu olarak kalabilir miydi? Bu soruya olumlu cevap vermek mümkün değildir. Çünkü bu çatışmalar başladıktan sonra bugüne kadar yaklaşık 8 milyon Suriye’li, dünyanın pek çok yerine sığınmak zorunda kalmışlardır. Sadece bu açıdan bile Suriye’deki iç karışıklıkların uluslararası barışı tehdit etmesi veya bozması sebebiyle uluslararası nitelikli silahlı çatışmaya dönüştüğü aşikârdır. Ve aslında bu durum GK’nın karar alması gereken bir konudur. Dolayısıyla devletlerin müdahalelerini meşru müdafaa kapsamında değerlendirmek de mümkün değildir.

Ancak devletlerin müdahalelerini önleyici meşru müdafaa kapsamında değerlendirmek mümkün mü? Saldırı henüz gerçekleşmeden önce *önleyici meşru müdafaa*ya başvuru hakkının bulunup bulunmadığı uluslararası hukukta tartışmalıdır. 2003 yılında Irak’a karşı yapılan Özgürleştirme Operasyonu’nun¹¹ önleyici meşru müdafaa kapsamında yapıldığı iddia edilmişti. Ancak operasyon öncesi ileri sürülen Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bunun uluslararası güvenlik ve barışı tehdit ettiği iddiasının gerçek dışı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle

¹¹ Operasyon GK’nın 8 Kasım 2002 tarihli 1441 (2002) sayılı kararındaki denetim takvimine rağmen yapılmıştı.

önleyici meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanımının ancak somut delillerin varlığı halleri ile sınırlandırılması görüşü ağırlık kazanmıştır.¹² Dolayısıyla Suriye'ye, özellikle ABD ve diğer devletlerin müdahalesini önleyici meşru müdafaa kapsamında değerlendirmek mümkün değildir. Ancak burada Türkiye'nin durumu farklıdır. Çünkü Suriye sınırındadır. Ve Suriye'den Türkiye'ye terör unsurlarının girişi söz konusudur. Bu konu aşağıda Türkiye'nin müdahalesi konusunda ayrıca değerlendirilecektir.

IV-İnsani Müdahale Açısından Değerlendirme

İnsani müdahale kavramı uluslararası hukukun günümüzdeki en önemli konularından birisidir. Bilindiği gibi kuvvet kullanma yasağı ve devletlerin ulusal egemenliği ilkesi uluslararası hukukun en temel prensiplerindendir.¹³ Ancak devletlerin kendi ülkesinde ağır ve sistematik insan hakkı ihlalleri yapması halinde insan haklarını korumak için uluslararası bir müdahale ihtiyacı, uluslararası hukukta tartışılmış ve böylece insani amaçlı müdahale kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde insani amaçlı müdahale kavramı önemini ve güncelliğini korumakla birlikte içeriği ve amacında bazı değişikliklerin meydana geldiği konusunda tartışma yaşanmaktadır. Bu bağlamda insani müdahalenin hukuksal temelini, uluslararası koruma sorumluluğuna dönüştüğü ileri sürülmektedir.¹⁴ Bu bakımdan yeni müdahalelerin hukuksal temelini egemen eşitlik ilkesine bir istisna oluşturduğu iddia edilmektedir.¹⁵ Hatta egemenlik kavramı değişmiş ve artık kendi halkına asgari güvenlik ve temel insan hakları garanti eden devletler egemen olarak kabul görmektedir.¹⁶ Bu anlamda devletlerin kendi vatandaşlarının insan haklarını ihlal etmeleri durumunda, onların egemenlik ve içişlerine karışmama ilkeleri göz ardı edilerek insanî müdahale anlayışı bağlamında insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi tercih edilmeye başlanmıştır.¹⁷

Peki nedir o halde insani müdahale? “Bir ülkedeki ağır insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak ve sivil halkı korumak amacıyla, diğer devlet ya da devletlerce ya da uluslararası örgütlerce kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanma tehdidi yapılması suretiyle yapılan müdahalelere insani müdahale denilmektedir.” Söz konusu müdahale ya kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi şeklinde gerçekleşmektedir. Belirtmek gerekir ki bir devletin kendi vatandaşını korumak veya kurtarmak amacıyla yaptığı müdahaleler, insani müdahale kapsamında değerlendirilmemektedir.¹⁸ Uluslararası hukukta insani müdahalenin altı şartından

¹² AKSAR, *Uluslararası Hukuk-II*, s.11-114.

¹³ DURAN, Hasan, “Yeni Bir Müdahale Şekli: İnsani Müdahale”, SDÜ-İİBF Dergisi, C:6, S:1, 2001, s.87-94.

¹⁴ RATNER, s.292 vd.; TELLİ, Azime. “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt/Sayı:1/2, 2012, s.206-220.; Uluslararası koruma sorumluluğu fikrinin aslında insani müdahaleyi meşrulaştırmak için hazırlandığı yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bakınız: ARSAVA, Fusun, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:XV, S:1, 2011, s.115.

¹⁵ ÖGÜT, s.147-162.

¹⁶ ARSAVA, *Libya...*, s.86.

¹⁷ GÖZEN, s.221.

¹⁸ AKSAR, *Uluslararası Hukuk-II*, s.115 vd.; DEMİREL, Naim, “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, (Müdahale), *FSM İlmî Araştırmalar ve İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı:1, Bahar-2013, s.153.; Avrupa Parlamentosu 1994 yılında insani sebeplerle müdahale etme hakkına ilişkin verdiği kararında “insani müdahale”yi, bir devletin vatandaşlarının ve/veya o ülkede oturanların insan haklarının, başka bir devlet ya da devletler tarafından, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma suretiyle korunmasıdır, şeklinde tanımlamıştır. Bakınız: DEMİREL, s.153.; Ayrıca bakınız: DURAN, s.87-88.

söz edilmektedir: Ciddi insan hakları ihlallerinin varlığı, müdahalenin son çare olması, müdahale edecek gücün uluslararası toplum tarafından desteklenmesi, müdahalenin fayda sağlayacağı beklentisi, Güvenlik Konseyi kararı (veya en azından müdahaleyi yasaklamamış olması) ve nihayet hedef ülkenin bağımsızlığı ve bütünlüğünün tehlikeye atılmamasıdır.¹⁹

İnsani müdahale veya *uluslararası koruma sorumluluğu kapsamında müdahale* adı altında yapılan faaliyetler BM organları kararıyla ya da BM (organları) kararı olmaksızın belirli devlet veya devlet grupları (koalisyon) eliyle gerçekleşmektedir.²⁰ Bu müdahaleler, bazı hallerde de uluslararası savunma amaçlı örgütler eliyle yapılmaktadır. NATO’nun 1999 yılında Kosova’ya yaptığı müdahale bunun tipik örneğini oluşturmaktadır.²¹ BM organları kararıyla gerçekleşen müdahalelerde, müdahalenin amacının, uluslararası barış ve güvenliği tekrar kurmak, insan haklarını korumak, ihlalleri önlemek, demokrasiyi sağlamak gibi amaçlar olduğu ifade edilmiştir. Ancak kararlarda her zaman bir tutarlılıktan söz etmek mümkün değildir. Mesela, Güvenlik Konseyi’nin *Güney Rodezya ve Güney Afrika*²² için aldığı insani müdahale kararlarında soğuk savaş döneminin siyasi gerilimi etkili olmuştur.²³ Soğuk savaş sonrasında Güvenlik Konseyi’nin *Kuzey Irak*’a yapılacak insani müdahale ile ilgili kararında, ilk defa *insan hakları ihlali* barış tehdidi sebebi ile birlikte yer almıştır. Bu kararda sadece *ülke içindeki* ağır insan hakları ihlaline dayanılmamış, bu olayların sınır aşan etkisiyle birlikte değerlendirilerek uluslararası barış tehdidi tespiti yapılmıştır. Bu kararla ilk defa ülke içinde meydana gelen olaylar BM Sözleşmesinin 39. maddesi anlamında barış tehdidi olarak değerlendirilmiştir.²⁴ *Eski Yugoslavya* krizine ilişkin 1991 tarihli kararlarda *insan hakları ihlalleri* her zaman belirleyici olarak önemli rol oynamıştır.²⁵ Güvenlik Konseyi 1992 tarihinde *Somali* krizine ilişkin olarak aldığı kararda *ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine* dayanarak BMŞ 39.maddesi anlamında barış tehdidi tespiti yapmıştır.²⁶ Bu tespit yapılırken, müdahalenin uluslararası barışa etkisi ile ilgili olarak kayda değer herhangi bir ifade kullanılmamıştır.²⁷ 1994’te *Rwanda*’daki

¹⁹ DOĞAN, İlyas, *Devletler Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara, 2015, s.155.; DURAN, s.91.; ACAR, s.122.

²⁰ GÜNDÜZ, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, Reşat Volkan Günel (ed.), Beta Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s.154.

²¹ AKSAR, *Uluslararası Hukuk-II*, s.117.; NATO’nun oy birliği ile aldığı müdahale kararı 24 Mart 1999’da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak BM Güvenlik Konseyi’nin izni olmadan gerçekleşen bu müdahale, başlangıcından sonuna kadar ve sonrasında da, hukuki ve insani açılardan tartışma konusu olmuştur. Bakınız: ACAR, s.113-131.; SUR, s.124 ve 280.

²² S/RES/253 (1968) Southern Rhodesia ve S/RES/418 (1977) South Africa kararları için bakınız: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>

²³ DEMİREL, s.153 vd.

²⁴ DEMİREL, s.155 vd.; S/RES/688 (1991) Irak kararı için bakınız: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>

²⁵ Yugoslavya krizi üç aşama olarak ele alınmalıdır. Birinci aşama Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek’in bağımsız birer devlet olmadan önceki dönem ki, bu dönemdeki çatışmalar, iç savaş olarak değerlendirilmelidir. İkinci aşamada ise kriz artık bağımsız devletler arasındaki çatışmalara dönüştüğü için, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Üçüncü aşama ise, Bosna-Hersek içindeki etnik çatışmalardır. Konsey daha sonraki 713(1991) sayılı kararında net bir şekilde uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin tespitini yapmıştır. Konsey bu kararda barış tehdidini tespitini Yugoslavya içindeki iç savaş ve bu savaşın sebep olduğu mal ve insan hayatı kaybına dayandırmıştır. Ancak bunu yaparken krizin uluslararası etkilerini de kararında dile getirmiştir. Bakınız: DEMİREL, s.156 vd.; S/RES/713 (1991), S/RES/721 (1991), S/RES/724 (1991) Socialist Federal Republic of Yugoslavia kararları.

²⁶ DOĞAN, s.147-148.; S/RES/733 (1992), S/RES/746 (1992), S/RES/751 (1992), S/RES/767 (1992), S/RES/794 (1992) Somalia kararları.

²⁷ DURAN, s.90.; DEMİREL, s.159-160 vd.

soykırımı sona erdirmek ve Haiti'deki darbe sonrası karışıklıkları sonlandırmak için alınan müdahale kararıyla, barışın tehdit edilmesine ilişkin Eski Yugoslavya ve Somali'deki bu yorum tarzı sürdürerek, ülke içindeki ağır insan hakları ihlallerinin BMŞ 39. maddesi anlamında barış tehdidi olarak değerlendirmiştir.²⁸ Doğu bloku devletlerin yaptığı insani müdahalelerde ise temel gerekçe *halkların kendi geleceğini belirleme hakkı* öne çıkarılmıştır.²⁹

Ancak bu müdahalelerin amacı ve içeriği sürekli tartışma konusu olmuştur. Güçlü devletler çoğu zaman, insani müdahale konusunu amacından saptırarak siyasal çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlardır. Bir anlamda insani müdahale konusu yeni dönemdeki emperyalist yayılmanın etik mazereti ya da hukuki gerekçesi olarak gösterilmiştir. Aslında BMŞ, üye devletlerin sınırlarının korunması ve iç işlerine karışmama ilkesini benimsemiştir. Ancak soğuk savaş sonrası küreselleşme dönemindeki insani müdahaleler güçlü devletlerin *güçsüz devletleri istediği çizgiye getirmesinin*³⁰ bir aracı olmuştur. Bu müdahaleler süreç içerisinde siyasal ya da ekonomik amaçlı müdahalelere dönüştüğü görülmüştür.³¹ Oysa insani müdahalelerin asıl amacı insan hakları ihlallerini durdurmak ve uluslararası adaleti sağlamak olmalıdır. İnsani müdahale görüntüsü altında ulusal menfaatlerin elde edilmesi gibi uluslararası adaletsizlik yaşanmaktadır.

İnsani müdahalenin hukuki temeli ve uygulanabilirliği konusu da baştan beri hep tartışma konusu olmuştur. BMŞ'nin 2. maddesi bir devletin siyasal egemenliği ve ülke bütünlüğüne karşı kuvvet kullanılması veya kuvvet kullanma tehdidini yasaklamaktadır. Ayrıca 2/7.maddesi bir devletin iç işlerine karışmama ilkesini benimsemiştir. BMŞ'nin öngördüğü müdahale sisteminde kural olarak uluslararası toplumun harekete geçerek başka bir devlet ülkesindeki hak ihlalleri sebebiyle, o ülkedeki insan haklarının korunması amacıyla müdahalede bulunabilmesi için, söz konusu hak ihlallerinin BMŞ'nin 39. maddesinde ifade edilen *uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi* gerekmektedir. Buna göre bir ihlalin barış ve güvenliği tehdit edip etmediğini belirleme yetkisi Güvenlik Konseyi'ne aittir.³² İlk bakışta *ulusal bir sorun* olarak görülen bir konunun, hangi andan itibaren uluslararası toplumun barış ve güvenliğini tehdit etmeye başladığı, BM organlarının çeşitli kararlarında çelişkili ifadeler olarak yer almaktadır.³³ Bundan da anlaşılıyor ki BM organları kararıyla yapılan insani müdahalelerde bile tutarlı bir şekilde insan haklarını korumak, ihlalleri önlemek amacının ikinci planda kaldığı, daha çok *müdahale eden devletlerin menfaat uzlaşması* şeklinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durumda insani müdahalenin uluslararası adalet amacıyla yapıldığı iddiaları, hukuki temelden yoksun kalmaktadır. Aynı şekilde günümüzde de koruma sorumluluğu temelinde yapılan müdahalelerde aynı eleştiriye maruz kalmaktan kurtulamamaktadır. Çünkü müdahale eden veya edecek devletlerin amaçlarının gerçekten bozulan veya tehdiye uğrayan uluslararası barışı geri getirmek veya sağlamak mı olduğu her zaman tartışma konusu olmuş ve olacaktır. Çünkü 1994 tarihinde Avrupa Parlamentosunda BM sistemi içinde olmayan insani müdahalelerin hukuksal geçerliliği konusundaki tespitleri arasında “müdahale eden devletlerin bu ülkeye ilişkin herhangi başka bir

²⁸ DEMİREL, s.161-163.; GK'nın Rwanda hakkında verdiği kararlar için bakınız: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1994.shtml>

²⁹ DEMİREL, s.169.

³⁰ KARABULUT, Bilal, “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, UHP Dergisi, Cilt:3, Sayı:12, 2007, s.15.

³¹ ÇEÇEN, Anıl, “İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi (Aydın Zevkliler Armağanı)*, Cilt:8, 2013, s.812.

³² DURAN, s.89.; PAZARCI, s.443 vd.

³³ BM'nin çelişkili kararları ilgili değerlendirme için bakınız: DURAN, s.89-90.

ilgisinin bulunmaması, insan haklarının korunmasının ana hedef olması” bulunmaktadır.³⁴ Bu aşamada müdahale eden devlet veya devletler, müdahale ettiği devlet ile arasında menfaat ilişkisini ortaya koyması gerekmektedir. Oysa ortaya çıkan tabloda müdahale eden devletlerin genellikle tarihi, coğrafi, etnik, kültürel veya diğer bağlarını ileri sürerek koruma sorumluluğuna meşru gerekçe oluşturma çabası³⁵ içinde oldukları görülmektedir. Bu da müdahalenin en azından amaç olarak insan haklarını korumak için yapılmadığını göstermektedir.

Somut olaya bakılacak olursa Suriye’de müdahalede bulunan devletlere bakıldığında, Türkiye ve İran dışında, bu devletlerin coğrafi yakınlığından söz etmek mümkün değildir. Tarihi açıdan ise, mevcut müdahalelerin I.Dünya Savaşı öncesi ve sonrası oluşan hukuk dışı fiili durumların devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. Özellikle Fransa ve İngiltere’nin müdahalelerini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Ancak Rusya’nın müdahalesi Suriye Hükümeti’nin çağrısı üzerine gerçekleşmiştir. Bu açıdan Rusya’nın müdahalesi asgari bakımdan meşru görünmektedir. Ancak bu meşruluk, Rusya’yı asgari insan haklarının sağlanması yükümlülüğünden³⁶ ve insancıl hukuk kuralları gereği sorumluluktan kurtarmaz.

Peki, amaç ne olursa olsun yapılan müdahale, barış ve güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunursa, bu durum müdahaleyi meşru kılar mı? Yoksa gayri meşru araçlarla meşru amaca varılamaz mı? Uygulamada bu şekilde ortaya çıkan ikilemde fiili durumun esas alındığı görülmektedir. Bu açıdan da hiçbir devletin müdahalesini meşru olarak görmek mümkün değildir.

V-İnsan Hakları ve Koruma Sorumluluğu Açısından Değerlendirme

Yukarıda ele alınan insani müdahale görüşünün hukuki gerekçesi 2000’li yılların başında değişmiş ve koruma sorumluluğu gerekçesine dönüşmüştür. Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (ICISS)’nin 2001 tarihli *Koruma Sorumluluğu Raporu*³⁷ BM Sözleşmesi’nin bu yeni devlet egemenliği anlayışını da içerecek şekilde güncellenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Rapor, geleneksel egemenlik kavramından “kontrol olarak egemenlik” “içsel fonksiyonlarda ve dışsal görevlerde sorumluluk olarak” tanımlanan egemenliğe doğru bir kaymayı açıklamaktadır. Dolayısıyla, ICISS raporuna göre, eğer bir topluluk mağdursa ve kendi devleti bu mağduriyeti durdurmada isteksiz ise veya durduramıyorsa, bu durumda (geleneksel) *müdahalede bulunmama* ilkesi yerini *uluslararası koruma sorumluluğuna* bırakmaktadır.³⁸

Bir ülkedeki ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri karşısında diğer devletlerin veya uluslararası örgütlerin olanları sadece dışarıdan seyretmelerini istemenin de bir sınırı olması gerektiği eskiden beri tartışılan bir husustur. Böyle bir durumda uluslararası barış ve güvenlik açısından iç işlerine karışmama ve devletlerin egemen eşitliği ilkeleri gereği müdahale etmemek mi daha uygundur? Yoksa müdahale etmek mi daha makuldür? Müdahale sorunu daha fazla

³⁴ DEMİREL, s.168.; Bakınız: <http://www.europarl.europa.eu/>

³⁵ ARSAVA, *Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu*, s.115.

³⁶ AİHS, m.15 ve BM MSHS, m.4

³⁷ Rapor için bakınız: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>

³⁸ STERIO, s.213-256. Ayrıca bu rapor ve müdahale nedenleri ile haklı sebeplere ilişkin esaslar hakkında bakınız: ARSAVA, *Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu*, s.107 vd. Buna göre soykırım, ağır savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar müdahale nedenleri oluştururken, haklı amaç, son çare, orantılılık ve müdahale sonucu makul gelişme beklentisi, müdahalenin esasları olarak belirlenmiştir. Bakınız: Aynı Eser, s.108.

derinleştirir mi?³⁹ Burada kilit nokta müdahalenin amacının gerçekten insan haklarının korunması olup olmadığıdır. Müdahalenin başlangıcında bunu anlamak çok kolay olmamaktadır. Çoğu zaman müdahale sonrası, askeri, ekonomik ve ticari bağlantılar müdahalenin amacının ne olduğu hakkında ipuçları vermektedir. Çünkü müdahale eden devletler, müdahalenin şekil ve kapsamını ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirmektedirler. Mesela ülke içinde insan haklarının yoğun olarak ihlal edildiği bölge yerine, doğal kaynakların bulunduğu bölgeye müdahale yapılması buna örnek teşkil etmektedir.

Yukarıda bahsi geçen Koruma Sorumluluğu Raporu'na göre uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında, öncelikle Güvenlik Konseyi'nin, ardından devletlerin ve son olarak da uluslararası toplumun sorumlu olduğu üç aşamalı sistem öngörülmüştür. Buna göre, devletlerin öncelikli görevi kendi halkının güvenliğini sağlayarak insan haklarını korumaktır. Bu amaç doğrultusunda da, uyuşmazlıkların çözümü ve bunların çatışma halini almasını önlemek, devletin başlıca görevidir. Çözilemeyen uyuşmazlıklar, önce devlet için daha sonra da uluslararası toplum için tehlike oluşturacağından dolayı da, devletin yetersiz kaldığı durumlarda, görev uluslararası topluma düşmektedir. Bu kapsamda sırasıyla diplomatik yollar, savaşa varmayan zorlama yolları ve nihayet kuvvet kullanma yoluna başvurulabilecektir. Müdahalede bulunan devletlerin başlıca amacı, insan hakları ihlali önlemek ve barışı tesis etmektir. Koruma sorumluluğu kapsamında müdahale için şu esaslar aranmaktadır: Öldürme, göçe zorlama, terör eylemleri ve tecavüz fiillerinin varlığı gibi *haklı sebep*, *doğru niyet*, *müdahalenin son çare niteliğinde olması*, *orantılılık*, *müdahale sonucu makul gelişme beklentisi*. Bu kapsamda raporda müdahalenin iyi planlanması ve sivil hedefler konusunda dikkatli olunması gerektiği vurgulanmıştır. Ve raporda son olarak BM Şartı çizgisinden sapılmayarak, yetkili otoritenin sadece GK olabileceği ve GK'nın da halkların korunması sorumluluğunu takip edeceği belirtilmişti.⁴⁰

Somut veriler ışığında, Suriye'ye karşı koruma sorumluluğu kapsamında yapılacak bir müdahaleyi öngören GK kararı yoktur. Bu nedenle koruma sorumluluğu gerekçesiyle yapıldığı ileri sürülen bütün müdahaleler uluslararası hukuk açısından temelsizdir. Müdahalenin amaç ve içeriğinin koruma sorumluluğu kapsamında yapılmış olması da müdahaleyi haklı ve meşru hale getirmez.

VI-İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirme

BMS' de uluslararası *barış ve güvenliğin sağlanması* asli amaç olarak belirtilmiştir. BM, bu amaç doğrultusunda, uluslararası alanda kalıcı bir barış düzenini, öncelikle insan hakları sözleşmeleri ve bildirgeleri üzerinden oluşturmaya çalışmıştır. İnsanların sahip olduğu bütün temel hak ve özgürlükler özellikle bildirgeler yoluyla ilan edilerek ve bir anlamda uluslararası güvenceye alınarak, evrensel barış için, bir insan hakları hukuku zaman içerisinde oluşturulmuştur. BM, bir yandan insan hakları bildirgeleriyle kalıcı bir barış ortamını kurarken, diğer yandan da aldığı kararlar ve çeşitli girişimlerle, her türlü silahlı çatışma ve sıcak savaşları

³⁹ ARSAVA, *Libya...* s.84.

⁴⁰ ARSAVA, *Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu*, s.108.; ACAR, s.122 vd. Koruma Sorumluluğu, GK'nın 1674(2006) sayılı kararında onaylanması ile ilk defa bir GK kararında yerini almış oldu. Koruma Sorumluluğu, resmi olarak 1970(2011) sayılı GK kararında, Libya için açıkça ifade edildikten sonra, 1973(2011) sayılı GK kararının arkasından başlayan Libya müdahalesi ile ilk defa uygulanmış oldu. Bakınız: ACAR, s.123 vd.; GK'nın kararları için bakınız: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>

önleyebilme doğrultusunda *insancıl hukuk* kavramını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, savaş ortamındaki masum insanların korunmasına yönelik uluslararası düzeyde bir hukuk dalı gelişmeye başlamıştır.⁴¹

Genel olarak insancıl hukukun iki temel amacından söz etmek mümkündür: İlki silahlı çatışma araç ve yöntemlerinin sınırlandırılması, ikincisi ise çatışma ortamında bazı kişilerin ve varlıkların korunmasıdır.⁴² İnsancıl hukukun başlangıç noktası savaşan tarafların *savaş araç ve metotlarının seçiminde herhangi bir şekilde kısıtlanmamış bir hakka* sahip olamayacakları kuralıdır. Bu kural sınırlama ilkesi olarak da adlandırılır. Sınırlama ilkesi, insancıl hukukun varlık nedeni ve de açıklayıcı ögesidir.⁴³ İkinci durum ise her türlü silahlı çatışma ve benzeri sıcak gerginlik ortamında, silahlı çatışma ve sıcak savaşa taraf olmayan, masum (sivil) insanların korunmasıdır. Silahlı çatışmalardan doğabilecek bütün zararların önlenmesi ve sivil halkın bu gibi tehditlere karşı korunmasını sağlayan kurallar bütünüdür.⁴⁴ Bu kapsamda silahlı çatışmalarda, gereksiz acılara sebep olmama, asker-sivil ayrımı yapma, çatışmaların dürüst ve adil bir şekilde yürütülmesi, çevre üzerinde ağır sonuçlar doğuracak silah ve savaş yöntemlerinden kaçınılması ilkeleri hâkim olmalıdır.⁴⁵ İnsancıl hukuk, hem uluslararası hem de uluslararası nitelikteki olmayan silahlı çatışmalardan kaynaklanan insani sorunları düzenlemeye yönelik bir hukuktur. Çatışmalardan zarar gören ya da görebilecek toplum kesimlerini ve onların mal ve mülklerini koruyan sözleşme ya da teamül kökenli hukuk kurallarıdır.⁴⁶

Aslında insancıl hukuk ile insan hakları arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. İnsancıl hukuk, insan haklarını tamamlayan, destekleyen, yardımcı olan ve bütünleşen bir hukuktur. En önemli temel hak olan yaşam hakkını koruma amacı olduğu için insancıl hukuk, insan haklarının da güvencesi durumundadır.⁴⁷ Her iki alanın kurallarının da temel amacı her şart altında bütün bireylerin sahip olduğu hakların korunması ve himaye edilmesidir. Ancak uluslararası insancıl hukuk sadece *silahlı çatışma hallerinde*, insan hakları hukuku ise, kural olarak, *her zaman* (barış veya savaş zamanı) uygulanmakta olmasıdır. Uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanması için silahlı çatışmanın varlığı, *sine qua non* koşuldur. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar bakımından ise durum farklıdır. Kural olarak uluslararası insancıl hukuk kuralları sadece silahlı çatışma hallerinde uygulanır, iç karışıklık durumlarını kapsamaz. Ancak, bir devletin ülkesinde ortaya çıkan iç karışıklıkların ve gerginliklerin, silahlı çatışma düzeyine ulaştığını gösteren belirgin bir sınırın bulunmayışı, insancıl hukukun, insan hakları hukukunun yerine geçtiği veya onunla beraber uygulanmaya başladığı zamanı tespit etmeyi güçleştirmektedir.⁴⁸

⁴¹ ÇEÇEN, s.821 vd.; İnsancıl hukuk ve çoğu kurallarının jus cogens niteliği hakkında ayrıca bakınız: NIETO-NAVIA, Rafael, “International Peremptory Norms (Jus Cogens) and International Humanitarian Law”, *Man's Inhumanity to Man: Essays on International Law in Honour of Antonio Cassese*, (Editors: Lai Chand Vorahs and Others) Kluwer Law International, 2003, s.595-640.

⁴² ACER / KAYA, s.357-361.

⁴³ GÜNEYSU, Gökhan, “Askeri Gerekliklik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:2012/4, s.99.

⁴⁴ TÜTÜNCÜ, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 1-2.

⁴⁵ AKSAR, *Uluslararası Hukuk-II*, s.137-140.

⁴⁶ ÇEÇEN, s.822.

⁴⁷ ÇEÇEN, s.823.

⁴⁸ TAŞDEMİR, Fatma, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye’nin Ayrılcı Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi”, (*İnsan Hakları...*), *GÜHFD*, C:XVI, S:1, 2012, s.108.; GÜNDÜZ, s.507-508.; Ayrıca bakınız: SUR, s.290.

İnsancıl hukuk ve insan hakları kurallarının aynı anda uygulanabilir olması, ikisi arasında bir çatışma olması halinde hangi normun diğerine üstün tutulacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu durum iki hukuk dalı arasındaki normatif ilişkinin niteliğinin açıklığa kavuşturulmasını gerektirmiştir. Aynı konuyu düzenleyen farklı kuralların çatışması halinde bu sorun öncelikle *özel kanun-genel kanun* ilkesine uygun olarak çözülecektir. Bu anlamda, insan hakları hukuku daha genel hükümler içerirken, insancıl hukuk ise silahlı çatışma zamanlarında uygulanmak üzere daha özel ve istisnai bir uygulama alanına sahiptir. Bu normatif ilişki yaşama hakkına ilişkin bir kararında Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından da teyit edilmiştir. Diğer yandan UAD, insancıl hukukun tüm kurallarının bir bütün olarak insan hakları hukukuna göre üstünlüğünü kabul etmemiş, yaşam hakkından mahrum bırakılma özel sorununa ilişkin olarak bu açıklamayı yapmıştır.⁴⁹

UAD, 9 Temmuz 2004 tarihli İşgal Edilen Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına Dair Danışma Görüşünde şu ifadelerle yer vermiştir: Mahkeme, daha genel olarak, insan hakları sözleşmelerinin sağladığı koruma, silahlı çatışma sırasında sona ermez. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşme'nin 4. maddesinde rastlanan türde ayrık hükümlerin doğurduğu etki saklı kalmak üzere, insan hakları sözleşmelerinin sağladığı koruma silahlı çatışma halinde sona ermez. Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasındaki ilişki hususunda üç ihtimali durum vardır: Bazı haklar, münhasıran uluslararası insancıl hukuk konusuna girer, bir kısmı münhasıran insan hakları hukuku konusuna girer, diğerleri ise her iki uluslararası hukuk dalının kapsamına girer. Mahkeme, uluslararası hukukun her iki dalını da (lex generalis olarak insan hakları hukuku ve lex specialis olarak insancıl hukuku) dikkate alacaktır.⁵⁰

Aynı düşünce UAD'nin 19 Aralık 2005 tarihli Kongo Ülkesindeki Silahlı Faaliyetlere İlişkin Kararda yer almıştır. Dolayısıyla, insan hakları, uluslararası insancıl hukukun uygulanması ile bütünüyle devre dışı bırakılmamaktadır.⁵¹ Uluslararası Adalet Divanı, Nükleer Silahlar

⁴⁹ TAŞDEMİR, *İnsan Hakları...*, s.111.; Nükleer Silahların Kullanımının Hukukiliğine İlişkin Danışma Görüşünde UAD, “Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin sağladığı koruma savaş zamanında sona ermez; en azından, bu belgenin getirdiği bazı yükümlülükler kamusal tehlike halinde ayrık hükümler getirilebileceğini öngören 4. madde bu sonuca götürmektedir. Bununla beraber yaşam hakkına saygı, ayrık hükümlere tabi hükümler arasında değildir. İlke olarak, yaşam hakkından keyfi biçimde mahrum bırakılmama hakkı, muhasamat / hostilities sırasında da geçerlidir. Ancak, bu durumlarda yaşam hakkından keyfi biçimde mahrum bırakılmanın ne anlama geldiğini tespit etmek, ilgili lex specialis'e yani silahlı çatışmalar hukukuna aittir. Böylece, silahlı çatışma sırasında belli bir tip silahın kullanılması sonucu meydana gelen ölümlerin, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 6. maddesine aykırı biçimde yaşam hakkından mahrum bırakılma sayılıp sayılamayacağını söylemek, Sözleşme hükümlerinin değil, sadece silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukukun ışığında mümkündür” demektedir. Ne var ki; bu konudaki belirsizlikler hala devam etmektedir. Bakınız: TAŞDEMİR, *İnsan Hakları...*, s.111-112.; Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict metni için bakınız: <http://www.icj-cij.org/docket/files/93/7648.pdf>

⁵⁰ Advisory Opinion for Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>

⁵¹ Judgment of Armed Activities on the Territory of the Congo: <http://www.icj-cij.org/docket/files/126/10435.pdf> ; TAŞDEMİR, *İnsan Hakları...*, s.112-113.; Uluslararası İnsancıl Hukukun lex specialis olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna üstünlüğünü öngören yaklaşımın istisnaları bulunmaktadır. Söz konusu kuralın istisnalarından birisi, iç silahlı çatışmalarla bağlantılı olarak ileri sürülmekte ve ortak madde 3'ün “adil yargılanma hakkı” konusunda asgari düzeyde ve muğlâk garantiler içermekteyken İnsan Hakları Hukukunun tam tersine, bu konuda oldukça detaylı hükümler içerdiği ileri sürülmektedir. Nitekim Krieger bu konuda, bir iç silahlı çatışmada muhasamatın halinde İnsan Hakları Hukuku yaklaşımının uygulanmasının daha faydalı olacağını ve İnsan Hakları Hukukunun

Konusundaki Danışma Görüşünde uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Divan, hukukun iki farklı yapısı olduğunu ve savaş durumunda bir taraf hukuka uygun bir şekilde zarar görmedikçe insan hakları hukukunun uygulanmasına devam edileceğini teyit etmiştir.⁵²

Somut Suriye olayları bakımından insancıl hukuk kurallarının uygulanması konusunda şüphe yoktur. Çünkü Suriye’deki iç karışıklıkların uluslararası silahlı çatışma niteliği söz konusudur. Bu nedenle 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 II.Ek Protokolü uygulanacaktır.

VII-Terör Örgütlerine Destek Açısından Değerlendirme

Bir ülkede meydana gelen terör faaliyeti, ülke dışı unsurlar ile işbirliği halinde değil ise ve başka bir devletin veya şahsın menfaatinin veya zararını hedef almıyorsa *ulusal terörizmden* söz edilir. Ancak birden fazla ülkenin toprak veya insanlarını hedef alan uluslararası alanda organize ve eylem yapabilme yeteneğine sahip olan, belirgin uluslararası sonuçlar doğuran, bir ulusal sisteme ülke dışından yöneltilen şiddet veya şiddet içerikli tehdit ise *uluslararası terörizmdir*. Uluslararası terörizmin işbu niteliği ve boyutlarından dolayı, uluslararası işbirliği olmaksızın üstesinden gelinecek bir sorun değildir. Bu nedenle terörle mücadelede uluslararası hukukun öngördüğü çerçeve önem taşımaktadır.⁵³

Suriye’deki karışıklık ve otorite boşluğu sebebiyle özellikle Suriye’nin kuzeyinde bazı terör örgütleri konuşlanmış ve bu bölgede belirli oranlarda otorite kurmuşlardır. Bu örgütlere özellikle ABD lojistik ve askeri destek vermektedir. Bu örgüt veya örgütler ile bu örgütlerin kontrolündeki kişi veya kişiler zaman zaman Türkiye’ye yasa dışı yollarla girerek terör eylemleri gerçekleştirmektedir. Bu durumda terör örgütlerine desteğin uluslararası hukuki sonuçları olmalıdır. Her ne kadar uluslararası alanda terör konusunda kapsamlı bir uluslararası anlaşma olmasa dahi, hem uluslararası sorumluluk kuralları hem de BM’nin terörle mücadele konusunda almış olduğu kararlara aykırılık söz konusudur. Bu nedenle ABD’nin, bir yandan DAEŞ’le mücadele ederken diğer yandan Suriye’nin kuzeyindeki terör örgütlerine verdiği destekten dolayı uluslararası sorumlu tutulması gerekir. Bu sorumluluk hem özür, hem zarar görenlerin zararının tazmin edilmesi hem de hukuka aykırı ve suç olan filleri işleyenleri cezalandırılmasını kapsamalıdır.

VIII-Türkiye’nin Müdahalesinin Değerlendirilmesi

Herkesin bildiği gibi Türkiye 30 yıldan fazla süredir terörle mücadele etmektedir. Zaman zaman yoğunlaşan terör faaliyetlerine, bazı devletler bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak destek vermektedir. Bir de Irak ve Suriye gibi komşu devletlerde devlet kontrol ve hâkimiyetin zayıf olduğu bölgelerde terör örgütü konuşlanmakta ve buradan Türkiye’ye karşı terör faaliyetleri yapmakta ve yönetmektedir. Ayrıca söz konusu bu bölgeler terör örgütüne destek veren yerel unsur ve örgütlerin bulunduğu yer olması sebebiyle, bu bölgeler Türkiye açısından risk oluşturmaktadır. İşte Türkiye, bu bölgelerde konuşlanan örgüt ve unsurlara yönelik askeri

bu durumları etkin şekilde düzenlerse, silahlı çatışmanın bu özel türü bakımından lex sepecialis olabileceğini ileri sürmektedir. Bakınız: TAŞDEMİR, *İnsan Hakları...*, s.113.

⁵² AZARKAN, Ezeli “Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Birleşmiş Milletler Askeri Operasyonları”, *EÜHFD*, Cilt:X, Sayı:1-2, 2006.

⁵³ TOPAL, Ahmet Hamdi, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *UHP Dergisi*, Cilt:1, No:3, 2005,77-78.; DOĞAN, s.167 vd.

operasyonlar düzenlemektedir. Bu operasyonlar uluslararası hukuka göre kuvvet kullanma niteliğindedir. Bu operasyonlar uluslararası hukuka göre meşru mudur?

BMŞ'nin Meşru Müdafaa başlıklı 51.maddesi şu şekildedir: Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir *saldırıya hedef olması halinde*, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

Aslında uluslararası *terörizme karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılıp kullanılmayacağı tartışma konusudur*. Bu tartışma, uluslararası terörizmin çok yönlü özelliği sebebi ile mücadelenin hangi hukuki gerekçe ile yürütüleceği konusunda yaşanmaktadır. Bir görüşe göre terörle, BMŞ'nin 51.maddesine göre meşru müdafaa kapsamında mücadele edilmesi gerekir.⁵⁴ Buna göre silahlı bir saldırıya uğrama, silahlı saldırının başka bir devlet ile bağlantısının bulunması, terör saldırısına karşı yapılan fiilin orantılılık ve gereklilik ölçütlerine uygun olması şartları çerçevesinde teröre karşı kuvvet kullanılabilir. Bu halde de BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar kuvvet kullanılabilir. Diğer bir görüşe göre devletlerin, terörizm karşıtı önlemler konusunda var olan kuvvet kullanma kurallarını esnekletirmeye yönelik strateji üretmeleri gerekir. Bu stratejileri aşağıdaki üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki kuvvet kullanma yasağının terör karşıtı eylem konusunda dar yorumlanmasıdır. İkincisi terörizme karşı kuvvet kullanma hakkı, kuvvet kullanma yasağının BM Antlaşması metnine yazılmamış sınırlı bir istisnası sayılmasıdır. Üçüncüsü, meşru müdafaa hakkının terörist tehdit karşısında yeniden formüle edilmesidir.⁵⁵

BMŞ'nin 51.maddesi metnine ve uluslararası uygulamaya bakıldığında devam eden bir saldırıyı bertaraf etmek amacıyla, saldırıya maruz kalan devletlerin Güvenlik Konseyi işe el koyuncaya kadar orantılı bir şekilde karşılık vermesi meşru müdafaa olarak değerlendirilmektedir. Somut olayda devam eden⁵⁶ ve ne zaman harekete geçeceği belli olmayan ciddi bir terör tehdidi söz konusudur. Bu bakımdan Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde konuşlanan terör örgütü ve destekçilerine karşı kuvvet kullanması BMŞ'nin 51.maddesi kapsamında sayılması gerekir. Ayrıca Güvenlik Konseyi Türkiye'ye karşı terör tehdit ve tehlikesinin bertaraf edilmesine yönelik olarak harekete geçmiş değildir. Daha da ötesi bu operasyonlar Suriye'nin siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne yönelik de değildir. Sadece terör örgütlerine yönelik ve terör saldırılarını bertaraf etmek ve yok etmek amacıyla yapılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin

⁵⁴ DOĞAN, s.167 vd.

⁵⁵ YAPICI, Utku, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, *UHP Dergisi*, Cilt:2, No:7, 2006, s.21-40.; Uluslararası Terörizme karşı kuvvet kullanımı konusunda geniş bilgi için bakınız: TAŞDEMİR, Fatma, *Uluslararası Terörizme Karşı Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK Yayını, Ankara, 2006.; Ayrıca BMGK'nın 24 Haziran 2014 tarih ve A/RES/68/276 sayılı Küresel Terörle Mücadele Stratejisi kararı için bakınız: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/276

⁵⁶ Burada Akçakale'ye atılan top mermisi gibi münferit ve sona ermiş bir olay söz konusu değildir. Münferit ve devam etmeyen bir saldırıya karşı devletler olsa olsa misilleme veya şartları mevcutsa orantılı zararlar karşılık verebilir. Oysa somut terör olaylarında Türkiye'ye karşı devam eden bir terör saldırı tehlikesi bulunmaktadır.

Suriye’nin kuzey bölgesinde terör örgütlerine yönelik operasyonları uluslararası hukuka uygundur.

IX-Sonuç

Suriye’de hükümete veya yerel örgüt veya oluşumlara destek veya onlarla mücadele adı altında, askeri operasyon ve müdahalede bulunan devletlerin durumunu egemenlik hakkı, kuvvet kullanma yasağı, insani müdahale, koruma sorumluluğu, teröre destek ve meşru müdafaa açılarından değerlendirmek gerekirse:

ABD, İngiltere, Fransa’nın Suriye’ye müdahalesi, egemenlik hakkı, kuvvet kullanma yasağı, insani müdahale açılarından uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmektedir. Koruma sorumluluğu bakımından müdahalenin meşru olabilmesi için Güvenlik Konseyi kararı gereklidir. Bu karar alınmadığı için söz konusu müdahale bu açıdan da uluslararası hukuka aykırı gözükmektedir. Diğer yandan özellikle ABD, YPG ve PYD gibi terör örgütlerine açıktan destek vermektedir. UAD’nin Nikaragua’daki paramilitarlere ABD’nin verdiği desteğin konu edildiği karar ışığında ABD’nin kuzey Suriye’de bu örgütler üzerinde etkin kontrol sağladığı söylenebilecektir. Bu nedenle bu terör örgütlerinin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden ABD’nin de sorumlu olması ihtimalde uzak değildir.

Rusya ve İran’ın müdahalesi ise egemenlik hakkı bakımından, görünüşte de olsa uluslararası hukuka uygunluğu sağlamış gözükmektedir. Çünkü Rusya ve İran, Suriye hükümetinin talebi ve rızası ile askeri operasyon yapmakta veya hükümetin muhalif gruplara ve diğer oluşumlara karşı yaptığı operasyonlara destek vermektedir. Bu bakımdan Suriye’nin talep ve rızası bu müdahaleyi hukuka uygun hale getirmektedir. Rusya ve İran’ın destek ve müdahalesini insani müdahale, koruma sorumluluğu veya meşru müdafaa açısından değerlendirmeye gerek yoktur.

Türkiye’nin, kuzey Suriye topraklarında yapmış olduğu sınır ötesi operasyon ve müdahale ise meşru müdafaa açısından uluslararası hukuka uygundur. Çünkü kuzey Suriye’de, otorite boşluğu sebebiyle PKK, YPG, PYD ve DAESH gibi terör örgütleri konuşlanmış durumdadır. Bu örgütler, zaman zaman Türkiye’de terör eylemleri gerçekleştirmekte ve bu eylemleri üstlenmektedir. Dolayısıyla bu örgütlerden Türkiye’ye karşı, devam eden bir tehlike söz konusudur. Türkiye bu örgütlere karşı meşru müdafaa hakkını kullanmaktadır. Türkiye bu aşamada Suriye’nin toprak bütünlüğünü talep etmekte, müdahalesinin kalıcı olmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin kuzey Suriye’deki askeri operasyonları meşru müdafaa kapsamında uluslararası hukuka uygundur. Ayrıca Türkiye’nin müdahale ettiği bölgelerde günlük hayatın normale dönmesi açısından, Türkiye’nin müdahalesini, her ne kadar bu konuda bir Güvenlik Konseyi kararı bulunmasa da, insani müdahale kapsamında da değerlendirmek mümkün olabilir.

Türkiye’nin Özgür Suriye ordusunu tanınması farklı bir hukuki durumdur. Bilindiği gibi de jure ve de facto olmak üzere iki tür tanıma vardır. Devletler, Suriye’deki gibi iç karışıklıklar ve sonrasında ortaya çıkan özgürlük hareketlerini temkinli davranarak de facto tanımaktadır. Türkiye’nin ÖSO’yu tanımamasını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Suriye’ye müdahale eden hangi devlet olursa olsun, insancıl hukuk ihlallerinden dolayı devletlerin tazminat, faillerin ise cezai olarak sorumlu tutulabileceği unutulmamalıdır.

Son olarak bu çalışmanın konusunu teşkil etmemekle birlikte uluslararası güvenlik ve barışın bozulması halinde Güvenlik Konseyi’nin karar almasını imkânsız hale getiren daimi üyelerin

veto yetkisine sahip olmasının dünya barışına yaptığı olumsuz katkıyı yüksek sesle dile getirmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

- Acer, Yücel / Kaya, İbrahim, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (5.Baskı), 2014.
- Akdoğan, Muzaffer “Avrupa Birliği Ve Birlik Üyesi Devletler Arasında Egemenlik İlişkisi”, *Uhp Dergisi*, Cilt 6, Sayı:24, 2010.
- Aksar, Yusuf, *Teoride Ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-Iı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Arsava, Füsun, “Egemenlik Ve Koruma Sorumluluğu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:Xv, S:1, 2011.
- Arsava, Füsun, “Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale” *Taad*, Yıl:4, Sayı:12, Ocak-2013.
- Azarkan, Ezeli “Uluslararası İnsancıl Hukuk Ve Birleşmiş Milletler Askeri Operasyonları”, *Eühfd*, Cilt:X, Sayı:1-2, 2006.
- Çeçen, Anıl, “İnsan Hakları Ve İnsancıl Hukuk”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi (Aydın Zevkliler Armağanı)*, Cilt:8, 2013, (S.809-830).
- Demirel, Naim, “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale Ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, (*Müdahale*), *Fsm İlmi Araştırmalar Ve İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı:1, Bahar-2013.
- Doğan, İlyas, *Devletler Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara, 2015.
- Duran, Hasan, “Yeni Bir Müdahale Şekli: İnsani Müdahale”, *Sdü-İibf Dergisi*, C:6, S:1, 2001, (S.28-94).
- Garcia, Frank J., “Globalization And The Theory Of International Law”, June-2005, Boston College Law School Legal Studies Paper Series 75: [Http://ssrn.com/abstract=742726](http://ssrn.com/abstract=742726) (Erişim Tarihi:15.04.2016).
- Gözen, Ramazan, “Uluslararası İlişkilerde Güç Ve Adalet”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl:4, Sayı:15, Kış-2008, (S.207-228).
- Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, Reşat Volkan Günel (Ed.), Beta Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2013.
- Güneysu, Gökhan, “Askeri Gereklik İlkesi Ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:2012/4.
- Karabulut, Bilal, “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, *Uhp Dergisi*, Cilt:3, Sayı:12, 2007.
- Nieto-Navia, Rafael, “International Peremptory Norms (Jus Cogens) And International Humanitarian Law”, *Man's Inhumanity To Man: Essays On International Law In Honour Of Antonio Cassese*, (Editors: Lai Chand Vorahs And Others) Kluwer Law International, 2003, (S.595-640).

- Öğüt, Selman, “Egemen Eşitlik Prensibine Modern Uluslararası Hukuk Açısından Bir İstisna Hali Olarak Yaklaşma”, *Mühf-Had*, C. 19, S. 3, S.148 Vd.
- Özman, Aydoğan, Devletlerin Egemenliği Ve Milletlerarası Teşekküller, *Aühfd*, Cilt: 21, Sayı: 1, 1964.
- Pazarcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara, (Gözden Geçirilmiş 14. Bası), 2015.
- Ratner, Steven R., *The Thin Justice Of International Law: A Moral Reckoning Of The Law Of Nations*, Oxford University Press, 2015.
- Sterio, Milena, “The Evolution Of International Law”, *Boston College International And Comparative Law Review*, Vol:31, Issue:2, 2008.
- Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Taşdemir, Fatma, “İnsan Hakları Hukuku Ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye’nin Ayrılıkçı Terör Örgütü Pkk İle Mücadelesi”, (*İnsan Hakları...*), *Gühfd*, C:Xvi, S:1, 2012.
- Taşdemir, Fatma, *Uluslararası Terörizme Karşı Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Usak Yayını, Ankara, 2006.
- Telli, Azime. “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi*, Cilt/Sayı:1/2, 2012.
- Topal, Ahmet Hamdi, “Uluslararası Terörizm Ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Uhp Dergisi*, Cilt:1, No:3, 2005.
- Turhan, Mehmet, “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak Ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri Ve Türk Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt:20, 2003.
- Tütüncü, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2006, S. 1–2.
- Valentini, Laura / Toressi, Tiziana, “Introduction – International Law And Global Justice: A Happy Marriage”, *Review Of International Studies*, Vol:37, Issue:5, December-2011.
- Yapıcı, Utku, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, *UHP Dergisi*, Cilt:2, No:7, 2006.

BM Kararları

- Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararları için bakınız:
<http://www.un.org/en/sections/documents/general-assembly-resolutions/index.html>
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları için bakınız:
<http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu kararları için bakınız:
<http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/index.shtml>